

Prof. dr. Jannes Reiling (1923-2005) ó zijn betekenis voor het Nederlandse baptisme

Op 24 januari jl. overleed Jannes Reiling en werd een tijdperk in het Nederlandse baptisme afgesloten. Jannes Reiling: leraar en leider in het naoorlogse baptisme en vooral rector van het seminarium (1958-1987). Als prof. dr.øhoogleraar aan de theologische faculteit van de Universiteit Utrecht en zo exponent van een zich emanciperend baptisme. In dit artikel wil ik aandacht geven aan de betekenis die hij als leraar en leider voor het Nederlands baptisme heeft gehad.

Leraar van de Schrift

Jannes Reiling was een leraar van de Schrift. Als theoloog was hij pas echt in zijn element met een Bijbeltekst voor zijn neus. De gevoeligheid voor taal en woorden had hij ontwikkeld in de studie klassieke talen die hij had afgerond vóór hij aan de theologische studie begon. Zijn taalkundige gevoeligheid en professionele vaardigheid kwamen daarna een arbeidzaam leven lang in dienst van de uitleg van de heilige Schrift. Tot meer dan tien jaar na zijn emeritaat gaf hij op het seminarium nog les in het gaan van de weg die leidt van het lezen van een Bijbelgedeelte naar het schrijven van een preek. Studenten, tenslotte vaak meer dan een halve eeuw jonger dan Reiling, waren tot het laatst enthousiast over zijn colleges!

Deze concentratie op de Bijbeltekst heeft de leraar Reiling van het begin tot aan het eind van zijn loopbaan getypeerd. In september 1958 werd het seminarium van de Unie van baptistengemeenten geopend en hield hij als Rector het openingscollege. Hierin sprak hij uit dat het seminarium een wetenschappelijke bijbelschoolø zou moeten worden. Een ander citaat uit dat college, met dezelfde boodschap: "Alle theologie moet Bijbelse theologie zijn, losgemaakt uit de knellende banden van kerkelijke dogmatiek". Het Bijbelwoord was in Reilings visie geen verzameling starre letters. De bijbel moet volgens hem gelezen worden in het perspectief van een heilsgeschiedenis die in Jezus haar vervulling vindt. In het lezen van de bijbel komt de gemeente tot een ontmoeting met de levende Heer. Christus creëert daarin een gebeuren waarin Hij zichzelf openbaart aan een gemeente met haar eigen vragen, in haar eigen specifieke omstandigheden.

In zijn afscheidscollege als rector, in april 1987, plaatste hij dezelfde accenten. We citeren: "Gehoorzaamheid aan de heilige Schrift is gehoorzaamheid aan Jezus Christus. Zonder Hem heeft de Schrift geen betekenis. Als gehoorzaamheid aan de Schrift niets met Christus te maken heeft, heb ik er niets mee te maken, want Hij is mijn Heer". Hij wist toen wat hij zei. Hij had het aan den lijve, en vooral aan zijn ziel, ervaren. De levende omgang met het dynamische Bijbelwoord dat in Jezus vervulling vindt, had hem tot inzichten geleid die hem in conflict brachten met wat hij dertig jaar daarvóór aanduidde als "knellende banden van kerkelijke dogmatiek". Met name enkele van zijn ethische standpunten bleken onaanvaardbaar voor een meerderheid van de baptisten gemeenten, en dwongen hem tot terugtreden als rector.

Hield dit ook een diskwalificatie en einde van zijn leraarschap in? Neen. Daarvoor was zijn omgang met Bijbelteksten te inspirerend en ogen-openend, te veel getuigend van levend geloof en vakkennis. Je kon het met de uitkomsten van zijn tekstuitleg misschien niet altijd eens zijn, maar de kwaliteit en integriteit van zijn omgang met Bijbelteksten bleef overtuigen. Zo heeft hij na 1987 nog vele jaren gefungeerd als leraar en prediker, tot zegen van velen.

Het tijdperk Reiling

Jannes Reiling was als leraar en leider de verpersoonlijking en het boegbeeld van een tijdperk uit de geschiedenis van het Nederlandse baptisme. Hij werd geboren als zoon van ds. Koop Reiling, die samen met ds. J. Louw en ds. J.W. Weenink in de jaren 1930-1950 leiding gaf aan een baptisme dat zich over de grenzen van plaatselijke gemeenten heen steeds meer ontwikkelde tot een landelijke geloofsgemeenschap. Hij was achterkleinzoon van de Reiling die op 15 mei 1845 te Gasselternijveen behoorde tot de groep van eerste baptisten dopelingen in Nederland. Het verleden van het baptisme zat Jannes Reiling zo gezegd in de genen. Hij zou zelf verantwoordelijkheid nemen voor een deel van de toekomst. Hij heeft leiding gegeven aan de geschiedenis van een zich kerkelijk en theologisch emanciperend baptisme, die begon na de Tweede Wereldoorlog en in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw haar hoogtepunt bereikte.

Het Nederlandse baptisme was in de 19^e eeuw begonnen als een beweging die leden wierf in de onderste laag van de samenleving. Sociaal stond het niet in aanzien. Kerkelijk nog minder. Zeker tot aan de Tweede Wereldoorlog werd het in Nederland als "sekte" beschouwd. Kerkelijk telden baptisten niet mee. In deze situatie van afwijzing

door de kerken ontwikkelde het baptisme van de weeromstuit een antikerkelijke houding. Na de oorlog braken andere tijden aan. De gedeelde nood van de jaren 1940-45 had oude muren tussen bevolkingsgroepen en kerken omlaag gehaald. Nederlanders gingen met elkaar voor een nieuwe toekomst. In dit klimaat kreeg het baptisme nieuwe kansen en ambities. Jannes Reiling ging voorop in het grijpen van die kansen en het formuleren en realiseren van die ambities.

Theologische emancipatie

In 1976, bij de aanvaarding van zijn hoogleraarschap in de geschiedenis en leerstellingen van het baptisme aan de universiteit Utrecht, sprak hij het in zijn inaugurele rede zelf uit: 'Vanaf mijn studententijd, toen ik kennismaakte met het theologisch bedrijf aan de faculteit der godgeleerdheid van de rijksuniversiteit te Groningen, heb ik het ideaal gehad dat ook van baptistenzijde zou worden geparticipeerd in de academische beoefening der theologie. Het geeft mij dan ook veel voldoening dat dit ideaal voor een deel is verwezenlijkt. Dat was 1976. Dat was in feite al de derde stap op de weg van theologische emancipatie van het Nederlandse baptisme. De eerste was gezet in 1958, toen de Unie van baptistengemeenten op 'De Vinkenhof' een eigen theologisch opleidingscentrum opende, met Reiling als rector. De tweede werd gezet in 1970, toen de voorgangeropleiding ging samenwerken met de theologische faculteit van de universiteit Utrecht. Er is met enig recht opgemerkt dat Reiling 'zijn schooltje' toen meenam naar de universiteit. In 1967 was hij er benoemd als wetenschappelijk hoofdmedewerker in de vakgroep Nieuwe Testament, later gevolgd door een benoeming als hoogleraar in de uitlegging van het Nieuwe Testament. In 1970 deelde het seminarium in de academische weg die zijn rector ging.

Kerkelijke emancipatie

Gelijk opgaand met de theologische emancipatie was er de kerkelijke emancipatie van het Nederlandse baptisme. Ook daarin was hij een voortrekker. Hij was actief in de oecumene. In de sfeer van naoorlogs enthousiasme was de Unie in een zekere vanzelfsprekendheid en zonder veel discussie lid geworden van de juist opgerichte Wereldraad van Kerken. Begin jaren zestig manifesteerde zich een tegenbeweging, in 1963 resulterend in de uittreding van de Unie uit de Wereldraad. In vele artikelen in *De Christen* had Reiling geprobeerd het tij te keren en pleidooi gevoerd voor een eigen plek van het baptisme in het oecumenisch gesprek.

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Unie, in 1981, verscheen van Reiling's hand een jubileumgeschrift 'Heden en Toekomst' waarin hij het verleden van het Nederlandse baptisme typeert en zijn weg in de nabije toekomst probeert uit te zetten. Hierin duidt hij de zeventiger jaren als 'reactie' op de theologische en oecumenische openheid die de zestiger jaren kenmerkte. Waarbij hij noteert dat in de zestiger jaren de eerste signalen van die tegenbeweging al zichtbaar werden. Hierbij is te denken aan de uittreding uit de Wereldraad, in 1963. Wat Reiling in 1981 nog niet wist, was dat die tegenbeweging in het midden van de tachtiger jaren zou leiden tot een crisis rond het Seminarium en zijn eigen vertrek als rector. 'Het tijdperk Jannes Reiling' globaal gesproken de jaren 1955-1985 van een zich emanciperend baptisme, vanaf 1970 in toenemend conflict met een groeiende tegenbeweging. Een vraag dringt zich op: was het 'tijdperk Reiling' een inmiddels achterhaald incident? Welke betekenis heeft broeder Jannes Reiling nu nog voor de toekomst van het Nederlandse baptisme?

Na Reiling: een evangelicaal baptisme

De 'tegenbeweging' waarover Reiling in 1981 schreef, is in de loop van de negentiger jaren gaan vervloeien in de steeds breder wordende stroom van een evangelicaal baptisme met als trefwoorden de Opwekkingsbundel, 'lofprijzing', 'alphacursus', 'gaventest', 'gastgerichte diensten', 'gemeente als kringen', 'doelgerichte gemeente' etc. De controverses en polarisatie uit de periode van het conflict tussen een zich emanciperend baptisme en zijn 'tegenbeweging' zijn grotendeels verleden tijd.

Reiling stond sceptisch tegenover de evangelische beweging. Dat had te maken met het anti-theologische, en antikerkelijke karakter van de evangelische beweging zoals hij die had leren kennen. Ondertussen zijn in de evangelische beweging de tijden veranderd. Ook deze beweging is bezig zich te emanciperen. De oude bijbelscholen met hun anti-theologische principes zijn bijna verdwenen. Men streeft naar evangelische theologiebeoefening op academisch niveau. Evangelische organisaties als de Evangelische Alliantie zoeken contact met de kerken en de oecumene. Een voorspelling: opgenomen binnen de brede evangelische beweging zullen voor het Nederlandse baptisme zich vroeger of later de tijden van Jannes Reiling herhalen. Niet precies gelijk. Maar met voldoende overeenkomst om hem als leraar en leider nu niet te willen vergeten.